

ISTOČNO OD SUNCA, ZAPADNO OD MJESECA
Antologija norveške narodne bajke

Naslov izvornika
P. Chr. Asbjørnsen og Jørgen Moe: Samlede eventyr

Nakladnici
Meandar Zagreb
Obzor Medugorje

Za nakladnike
Ivana Plejić
Pero Buntić

Urednici
Branko Čegec
Ivan Lovrenović

Lektorica
Nana Moferdin

Likovno obogaćenje
*Th. Kittelsen, Per Krohg, Eilif Peterssen, Alf Rolfsen,
A. Schneider, Otto Sinding, Henrik Sørensen,
Dagfin Werenskiold i Erik Werenskiold*

Design omota
Emil Konjhodžić
Elvis Duspara

Layout i grafička priprema
Fidipid Zagreb

Tisak
Denona Zagreb

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb

UDK 821.113.5-34:39>=163.42(082)
398.2(=113.5)

ISTOČNO od sunca, zapadno od mjeseca :
antologija norveške narodne bajke /
izabrao i s norveškog preveo Munib
Delalić. - Zagreb : Meandar ; Medugorje :
Obzor, 2004. - (posebna izdanja)

ISBN 953-206-149-5 (Meandar)

1. Delalić Munib

440330058

ISBN 953-206-149-5

ISBN 9958-651-17-3 (Obzor)

© Gyldendal Norsk Forlag ASA 2000

© Za prijevod Munib Delalić 2004

Printed in Croatia 2004

ISTOČNO OD SUNCA, ZAPADNO OD MJESECA
Antologija norveške narodne bajke

Izabrao i s norveškoga preveo
Munib Delalić

meandar obzor

Nadi i djeci

S A D R Ź A J

<i>Uz antologiju norveške narodne bajke</i>	11
Pejk	21
Palačinka	27
Gušćarica Osica	30
Htio muž kuću spremati	34
Trol bez srca na sebi	39
Dječak i davo	46
Sedmi otac u kući	49
Priča o svećeniku	52
Kovač kojeg nisu smjeli u pakao pustiti	54
Tri jarca Brusca	61
Medo Brakar	64
Išao sjevercu po brašno	67
Čuvar carskih zečeva	71
Glupi muževi i žene vještice	79
Svećenik i zvonar	82
Svinja i njezin način života	85
U škrinjici čudno nešto	86
Gospod i sveti Petar u šetnji	87
Istočno od sunca, zapadno od mjeseca	88
Nadlagao kraljevnu	98
Napokon nasmijao kraljevnu	101
Ribarevi sinovi	107
Tri carevne u plavom brdu	113
Zlatna ptica	131
Gazdina nevjesta	139
Mali Frik s violinom	144
Dvori Soria Moria	150
Kraljevna koju nitko nije mogao nadgovoriti	161
Pepelko i trol jeli za okladu	165
Debeljko	168
Muževa kći i ženina kći	174
Mlinac što melje na dnu mora	182
Takve su neke žene	187
Zla žena	192
Zec mladoženja	195

Lutka u travi	196
Kućni miš i poljski miš	199
Pijetao i kokoš	202
Svak misli najljepše o svojoj djeci	203
Kokoš pošla u goru, da sav svijet ne bi propao	204
Gospon-Per	207
Svijet drukčije i ne plaća	213
Dobro urađeno a loše plaćeno	217
Momak s burencem piva	220
Pijetao i lisica	224
U šumi dragi	227
Prijatelji i u životu i u smrti	231
Tri godine služio bez plaće	235
Ne vozeći i ne jašući	245
Kapetan i Đavo	247
Pretvarao se u lava, jastreba i mrava	250
Za duhan ga prodao	256
Zeleni vitez	262
Ludi Matis	267
Tri limuna	279
Bijeli medvjed car Valemon	285
“Dobar dan, čovječe!” – “Držalo za sjekiru.”	294
Mačka izjelica	297
Vrag i poreznik	304
Pepelko i dobri pomagači	306
Gudbrand s brijega	315
Dvanaest divljih pataka	320
U brdu kokoš skakuće	328
Lopov nad lopovima	334
Kari Drvenhalja	348
Borić-nevjesta	360
Djevica Marija kao krsna kuma	369
Petar Torbar	375
Ridobradi Hoken	386
Tri tetke	395
Ukrao trolu srebrne patke	400
Pijetao i kokoš u šumi punoj lješnjaka	405
Djevojka na staklenom brdu	408
Vjera i Nevjera	418
Ridan	425
Čupavica	435
Blago onom kojeg sve žene vole	442
Sedmero ždrebadi	452

Medvjed i lisica	459
1. <i>Zašto li je medvjed kratkog repa</i>	459
2. <i>Lisica vara medvjeda za božićnu hranu</i>	460
Tri kraljevne u Bjelozemlji	461
Pošteno stečen srebrnjak	468
Giske	472
Petar-Veliki i Petar-Mali	479
Petar, Pavao i Ivan Pepelko	485
Mališa	490
Mačka s planine	502
Svećenikova majka	504
<i>Napomena</i>	510

UZ ANTOLOGIJU NORVEŠKE NARODNE BAJKE

“Onda su svadbu slavili, veliko veselje je bilo, pravi vatromet su priredili. Uto im je ponestalo municije, te su po nju i otišli. I mene su povelili, dali su mi bočicu kašice, i u košarici mlijeka, pa su me iz nečeg sve dovde izbacili, da bi vam imao tko ispričati kako je ondje bilo.” Tako završava poznata norveška narodna bajka *Pepelko i dobri pomagači*. Navodim upravo završetak te bajke jer sam se, na određeni način, u tim riječima “prepoznao”, a nakon višegodišnjeg “boravka” u tajnovitom, magičnom svijetu koji je “negdje onamo”, “istočno od sunca i zapadno od mjeseca”! I kamo se tek na krilima vjetra može stići!

A nije bio, odmah valja reći, nimalo lak ni jednostavan taj put, odabir i, u naše jezično ruho, “odijevanje” tih osamdeset i osam doista reprezentativnih norveških bajki. Pa ipak, svu težinu i zahtjevnost prevoditeljskoga posla nadvladavala je radost predavanja jednome svijetu koji, po stvarnosnim mjerilima, ne postoji, ali kojega, stvarnosno, ipak imade, jer itekako živi u svojoj osobenoj, vlastitoj sazdanosti. Kao da je cijelo vrijeme bila prisutna misao Ørnulfa Hodna, jednog od vodećih norveških “bajkologa”: “Narodne bajke još uvijek imaju moć da angažiraju i izazivaju ljude svih dobi svojim uzbudljivim i fantastičnim pokušajem u razumijevanju i tumačenju životnih misterija.” I doista, taj me je bajkoliki svijet svojom uzbudljivom fantastičnošću do kraja angažirao, izazivao i poticao, i čudesno nadahnjivao svojom kristalno jasnom porukom: “Laž se ne isplati”, odnosno “isplati se biti dobar, ljubazan i susretljiv”, “život je dosljedan i pravičan”, “siromaškov život je sretniji od života jednoga bogatuna”, “loš čovjek loše i završi”, “prava ljubav uvijek pobijedi”, “nitko ne može pobjeći od svoje sudbine”...

Ali, da bi neki red bio zadovoljen, valjalo bi ipak krenuti “od glave”, od, recimo, zapisivačkoga rada...

Rad na zapisivanju norveškoga narodnog blaga otpočeo je 30-ih i 40-ih godina 19. stoljeća, u vrijeme koje se podudara s vremenom buđenja norveške nacionalne svijesti. I upravo to kolektivno stvaralaštvo, kako narodne pjesme tako i bajke i priče, odigralo je veliku, ako ne i presudnu ulogu u tom procesu buđenja i oblikovanja nacionalne svijesti u Norveškoj. Kao da je narod svoj duh i svoju dušu prepoznao upravo u tim i takvim tvorevinama, te se, ne bez razloga, danas smatra da osnovu norveškoga duhovnog razvoja treba tražiti tu, u narodnom stvaralaštvu, i da je na njegovim temeljima građena norveška nacionalna kultura. To stvaralaštvo je, recimo, bilo presudno važno pri radu na norveškom književnom jeziku koji se imao odvojiti od danskoga, baš kao što se i Norveška 1814. oslobodila stoljetne danske političke dominacije, te je jezik tih bajki i priča i bio osnovom za samostalni norveški književni jezik. Ta cjelokupna

nacionalno-romantičarska atmosfera, s narodnim blagom u središtu, iznjedrila je “ideju” norveških patriota da je sjever ustvari naseljavan sa sjevera, i da su upravo Norvežani izvorni, najizvorniji Skandinavci, da najstarije sjevernjačko kulturno naslijeđe pripada Norvežanima, i slično. No, u tim patriotsko-ideološkim predstavama bilo je, ipak, ponajviše romantizma i romantičarskoga ushićenog pretjerivanja.

Kao i za druge europske prostore, i za norveški je prostor izuzetno važan i poticajan bio rad braće Grimm u Njemačkoj. Njihove *Kinder- und Hausmärchen* veoma su inspirativno djelovale i na one koji su se bavili sakupljanjem narodnoga blaga u Norveškoj. Tako je 1833. Andreas Faye objavio knjigu norveških narodnih legendi (*Norske sagn*), što je bio i pravi uvod u bogatu sakupljačku aktivnost na sjeveru kontinenta. Rad upravo na usmenoj priči smatran je zadatkom od nacionalnog interesa. Četiri godine kasnije, u ljeto 1837, na put po Norveškoj, s namjerom da prikupljaju narodne bajke, krenula su dvojica prijatelja – Peter Christen Asbjørnsen i Jørgen Moe. I upravo njihov angažman i jest bio od presudne važnosti; zahvaljujući najviše njima, usmena književnost na sjeveru Europe dobila je napokon značaj koji joj po svemu i pripada.

No, tko su bili Asbjørnsen i Moe?

Peter Christen Asbjørnsen (1812–1885) je bio sin obrtnika iz Christianije (danas Oslo), pisac i znanstvenik. Posjedovao je šumarsko obrazovanje, a jedno vrijeme (1860–64) bio je i upravnikom jednoga norveškog šumskog okruga (od ukupno deset). Autor je različitih radova stručne, mahom zoološke tematike. Objelodanio je (čak) i jednu kuharicu, *Spremanje zdrave hrane* (Fornuftigt Madstel, 1864), pod pseudonimom Clemens Bonifacius. Objavio je, u dva toma, važnu knjigu *Norveške bajke o vilama i narodne legende* (Norske Huldreeventyr og Folkesagn, 1845–48) gdje on, na određeni način, oblikuje priče i smješta ih u okvir karakterističnog norveškog krajolika, i u kojima do izražaja dolaze i autorove zanimljive putopisne opservacije. No, najpoznatiji je svakako kao onaj koji je, skupa s Jørgenom Moeom, prikupljao i objelodanio norveške narodne bajke.

Jørgen Engebretsen Moe (1813–1882) podrijetlom je iz unutrašnjosti Norveške; sin imućnog posjednika iz Moa, iz oblasti Ringerike. Pisao je poeziju, objelodanio je pjesničke knjige *Pjesme* (Digte, 1848), *O božićno drveće okačiti* (At hænge paa Juletræet, 1855), *Mali dar božićni* (En liden Julegave, 1860), i po svemu ide u red važnijih norveških pjesnika iz vremena romantizma. Njegova knjiga kratkih priča *U izvoru i u jezeru* (I Brønden og i Kjærnet, 1851) i danas se smatra jednim od temeljnih djela norveške literature za djecu. Godine 1840. objelodanio je knjigu narodnih pjesama i balada – *Pjesme, balade i pripjeveri u norveškim narodnim govorima* (Sange, Folkeviser og Stev i norske Almuedialekter). Teolog po zvanju, od 1875. radio je kao biskup u Christianiji.

Asbjørnsen i Moe su bili prijatelji još iz gimnazijskih dana, čak i pobratimi; svoje su prijateljstvo, naime, po starinski, i “krvlju vezali”. Posao oko prikupljanja narodnog stvaralaštva su “bratski” i podijelili: Asbjørnsen se posvetio priči i narodnom vjerovanju, Moe narodnoj poeziji, dok je bajka bio njihov zajednički projekt. Sretna je okolnost da su i jedan i drugi itekako bili od književnog nerva.

Dakle, u ljeto 1837. njih su dvojica krenula na put po Norveškoj s namjerom da prikupljaju i objave narodne bajke. Princip im je bio bilježiti onako kako narod kazuje,

“bez izmišljanja, kićenja, ili pjesničke dorade.” “Pričaj kao što narod priča!” – bilo je njihovo osnovno načelo. Drugim riječima, nastojali su vjerno sačuvati tradiciju, sačuvati narodni vokabular, i individualni kazivački stil. Za Moa, recimo, plodonosan je bio susret upravo s oblasti Ringerike, s njegovim zavičajem, gdje se pričalačka tradicija još živo održavala, i to na mnogim mjestima, pa i u njegovoj roditeljskoj kući. Zanimljivost po sebi bio je i susret s kazivačima, sve odreda živopisnim osobama, koji su u pravilu bili ubogi ljudi, mahom iz norveških planinskih zabiti i uglavnom s kakvom tjelesnom manom. “Bajkovita” je, umnogome, i ta prava potraga za najboljim kazivačima, za onima koji su “znali najviše i pričali najbolje”.

No, taj posao i nije išao bez problema. Bilo je i onih, i to ne tako zanemariv broj, koji u tom narodnom stvaralaštvu i nisu prepoznali sav njegov značaj; na nj se gledalo s dozom omalovažavanja, smatralo se da su to “bapska naklapanja”, kojekakve “izmišljotine dokonih”. Problem se javio i kasnije, kad je to prikupljeno narodno blago trebalo objelodaniti, odnosno naći valjana izdavača koji bi materijal objavio u što je moguće prihvatljivijem izdanju. Prvo izdanje *Norveških narodnih bajki* (Norske folkeeventyr), zapisanih rukom P. Chr. Asbjørnsena i J. Moa, izašlo je 1841. godine u jednom više no skromnom izdanju, na ukupno 96 stranica. Usprkos svemu, knjiga je naišla na dobar prijem. Stizale su pohvale sa svih strana, i od ondašnjih najrespektabilnijih imena, kao od, recimo, jednoga Ivara Aasena, oca novonorveškoga književnog jezika, koji se i sam bavio sakupljanjem narodnoga blaga. O bajkama se saznalo i izvan norveških granica, te su i otamo pristizale riječi hvale. Tako je Jacob Grimm, “otac” europske narodne priče, to norveško stvaralaštvo okvalificirao “najboljim koje postoji”. A njegov zemljak, znanstvenik Helmut Henning, norveške je bajke, po umjetničkim dosezima, usporedio upravo s *Kinder- und Hausmärchen* braće Grimm. U naredne tri godine izašla su još tri toma, da bi glavno, sveobuhvatno izdanje, bilo objavljeno 1852. godine.

Te svoje sakupljačke pohode Moe je nastavio i u ljeto 1842, a potom 1845, kao i u dvije naredne godine, te u ljeto 1849. Zanimljive su i vrijedne njegove impresije s tih putovanja, koje djeluju i kao male studije sociološko-kulturološke, pa i psihološke naravi. U njima posebno mjesto zauzimaju opaske o kazivačima, kako kazivač, naime, u svoje kazivanje unosi sebe i time oblikuje priču; drugim riječima, kako se usklađuje kazivačeva autobiografija i njegovo životno iskustvo s repertoarom bajke koju kazuje.

S Asbjørnsenovih putovanja, nažalost, nisu ostali tako iscrpni “raporti” kao sa zapišivaačkih pohoda Jørgena Moa. Poznato je da je i on u ljeto 1842. putovao norveškim prostranstvom, kao i u ljeto 1847. Na “zadatku” je bio i krajem ljeta 1851, kada se i debelo razočarao, našavši samo one koji su “prihvatili građanske manire”, ili “drvo-sječe kartaše”, a ne i dobre kazivače bajki i priča, koji su, po njegovim riječima, “odavno mrtvi”. Nakon tog perioda nema tako pouzdanih podataka o mjestima i vremenu njegove sakupljačke aktivnosti. Važniji je ipak podatak da je Asbjørnsen sam 1871. objelodanio novu zbirku *Norveških narodnih bajki*.

I, nakon svega, nakon svih tih brojnih činjenica, posebno impozantne karte njihova sakupljačkoga kretanja, čovjek ne može a da se ne divi njihovoj energiji i entuzijazmu! Što im je, pak, moglo biti inspirativnim izvorom, što im je davalo tako veliku pokretačku snagu? Čini se da odgovor leži upravo u ozračju sveopćeg zanosa stvorenog

nakon oslobađanja od višestoljetne danske dominacije, u tom specifičnom “duhu vremena” koje je zahtijevalo ponovno stvaranje, kako samostalne norveške države, tako i norveške kulture.

Što reći o norveškoj narodnoj bajci?

Norveška bajka, prije svega, nudi pravo bogatstvo motiva, i to motiva različitih izvorišta, kako onih sa staronordijskim naznakama, tako i onih s antičkim, srednjovjekovnim, ili kršćansko-biblijskim. Pa ipak, te priče su neminovno prošle kroz proces “prerade” i “dorade”, učinjene su više norveškim, posebno u jezičnom smislu, a u njima se odražava i moćna norveška priroda, sa šumom i ravnicom, morem i fjordom, brdima i nebeskim plavetnilom. Stoga se podugo smatralo da su upravo bajke nešto najnorveškije što Norveška ima! No, priče u ovim bajkama nisu samo norveške; one pripadaju svjetskoj pričalačkoj baštini. Mnogi motivi norveških bajki postoje, u različitim varijantama, posvuda u svijetu, pa i na južnoslavenskim prostorima. U tom je smislu, recimo, indikativan primjer “bračne anegdote” poznate pod naslovom *Striženo-košeno*, ili, kao što je to i u ovoj antologiji naslovljeno, *Zla žena*. Zanimljiv je, svakako, i slučaj čudne bajke *Prijatelji i u životu i u smrti*, koja je, po Ørnulfu Hodnu, poznata u čak 253 varijante u književnosti 24 zemlje, uključujući i južnoslavenski prostor, a poznata je i u talijanskom rukopisu iz 13. stoljeća. U toj priči su i moralne pouke i poruke kao, recimo, o onima nezajazljivima, kojima je uvijek malo, odnosno o onima koji su i s malim zadovoljni. Nezadovoljstvo i gramzivost bogatih, odnosno skromnost i zadovoljavanje s malim siromašnih, bila je, dakle, i ostala jednom od čovjekovih stalnih tematskih zaokupljenosti!

Naoko jednostavne kompozicije, s tematskom i motivskom zanimljivošću, s “dječjom prostodušnošću”, bajka nudi spoj filozofske dubine i dirljive naivnosti. Ta priča kojoj se ne vjeruje, ali koja stvara uzbuđenje i radost, počiva na maštovitom dijelu čovjekova života. Tu je u pravilu vrlo ozbiljna tematika, počesto humoristično obrađena, kao, recimo, u bajci *Kovač kojeg nisu smjeli u pakao pustiti*. Tim natjecanjem tko ima pravo da se zove majstorom nad majstorima u kovačkom umijeću, koje je poznato i iz grčke mitologije, ali i staronordijske tradicije, kao da se “obrađuje” dobro znan motiv Fausta. Da bi dosegao nadljudsko majstorstvo čovjek, naime, sklapa ugovor s đavolom. Ta je bajka po mnogočemu originalna i jedinstvena, a njezin neobičan završetak čitatelja ostavlja u nedoumici. Kao da se ovdje, kako veli profesor Per Thomas Andersen, “ozbiljno tretira na jedan neozbiljan način”, priča je puna čudnovatosti, šaljivo-razigrana je i provocirajuća, skoro pa blasfemična. Nije li tu možda, pita se prof. Andersen, “prisutno srodstvo s prastarom karnevalskom kulturom gdje se ono sveto moglo učiniti smiješnim, uzvišeno pokazati na jedan vulgaran i bizaran način, općeprihvaćene vrijednosti ismijati?” Ta bajka je vremenski smještena u “ono vrijeme kad su Gospod i sveti Petar po zemlji hodili”, a o tom vremenu kazuje i bajka *Gospod i sveti Petar u šetnji*, koja je također uvrštena u ovu antologiju.

Humoristični elementi su vrlo važni za norvešku bajku, i u njoj su često prisutni, kao što je to slučaj s bajkom *Htio muž kuću spremati*, ili *Mali Frik s violinom*, ili pak s bajkom *Gazdina nevjesta*, u kojoj su prisutne i određene naznake socijalne problematike, a što se opet, na ovaj ili onaj način, javlja u mnogim bajkama. Humorom je obilježena i bajka *Glupi muževi i žene vještice*, kao i ona pod naslovom *Čuvar carskih*

zečeva u kojoj je, kao i u mnogim drugim, ispoljena velika kazivačka razigranost i veselost. Zdravi humor krasi i bajku *Napokon nasmijao kraljevnu*, ili pak onu pod naslovom *Nadlagao kraljevnu*. Ti humoristični elementi se znaju razviti i u okrutne i groteskne oblike, kao recimo u bajkama *Ludi Matis*, *Lopov nad lopovima*, *Petar-Veliki i Petar-Mali*, *Pejk*, ili pak u bajkama *Takve su neke žene* i *Giske*, u kojima su priče o glupanima, proscima, svećenicima, a bogami i poglupim velikašima, pa i carevima. Humoristično pretjerivanje se nekad znade pretvoriti u tragikomičnost ljudske sudbine, kao recimo u bajci *Mlinac koji melje na dnu mora*.

Osim tih bajki s “burlesknim figurama”, posebno mjesto zauzimaju i bajke s “junakinjama koje pate”. Takve junakinje se mogu naći u liku pastorke koju zla maćeha, obično zajedno sa svojom kćeri, progoni i kažnjava, a koje susrećemo u bajkama tipa *Borič-nevjesta*, *Kari Drvenhalja*, *Zeleni vitez*, i posebno u bajci *Muževa kći i ženina kći*.

Kao po nekom pravilu, u norveškoj bajci je dan zadatak koji se treba izvršiti, i iz toga se onda razvijaju sve zgode i nezgode, i oblikuje priča kao jedna prava čarolija. Onaj koji problem treba razriješiti, opet kao po nekom pravilu, ima i dobre pomagače, kao što je to slučaj u jednoj od najpoznatijih norveških bajki *Pepelko i dobri pomagači*, ili u bajci *Tri tetke*. Obje imaju efektan završetak, s podosta anegdotalnoga prizvuka, što bi se moglo smatrati i jednom od bitnijih crta svojstvenih norveškoj narodnoj bajci. No, ti pomagači nisu samo ljudskoga roda; itekako uspješan pomagač znade biti i vjetar, i ne samo jedan, već sva četiri, sa svake strane po jedan, kao u sjajnoj bajci *Istočno od sunca, zapadno od mjeseca* po kojoj je ova antologija i naslovljena. Po mnogočemu njoj je srodna, u Norveškoj vrlo popularna, bajka *Bijeli medvjed car Valemon*. Vjetar, i to onaj zapadni, junaku pomaže i u bajci *Dvori Soria Moria*. Dobri pomagač znade biti i orao, kao u bajci *Tri carevne u plavom brdu*, ili lisica, iz bajke *Zlatna jabuka*, ili pak konj, npr. u bajci *Ridan*. Mačka pomaže junaku u bajci *Gospon-Per*, a vol junakinji poznate bajke *Kari Drvenhalja*. Mačka, zajedno s psom i mišem, pomagač je i u bajci *Tri godine služio bez plaće*, u složenoj priči koja efektno objedinjuje više povezanih epizoda. Gavran, losos i kurjak u ulozi su dobrih pomagača u bajci *Trol bez srca na sebi*. Pomoć je u pravilu obostrana jer se, na kraju, pomogne i onome koji pomaže. “Pomozi mi, i ja ću tebi jednom pomoći”, kažu živica, krava, ovan, i jabukovo stablo junakinji u bajci *Muževa kći i ženina kći*, da bi, na kraju, u toj bajci, i ptice uzele aktivna i važna učešća u “akciji pomoći”. Jer nije lako naći to što se traži, kao što to nije lako ni u bajci *Tri kraljevine u Bjelozemlji*, u kojoj također dobri pomagači dolaze do izražaja. Nije lako kad je to što se traži daleko, na neznanu mjestu, i do njega je teško doći.

Norveška bajka u pravilu ne poznaje “strašne” stvari, nasilje i surovost. Izuzetak je možda bajka *Petar-Veliki i Petar-Mali*, neobična i jedinstvena upravo po svojem “okrutnom humoru”. Nasiljem se bavi i bajka *U šumi dragi*, u kojoj je čudna priča o ubojici žena a što je, kasnije, često korišteno kao polazni materijal za dramu i operu. Neuobičajena surovost je prisutna i u bajci *Vjera i Nevjera* u kojoj, ipak, tu surovost “ublažava” i nadvladava pravda i pravičnost čime su, što je itekako važno za norvešku bajku, zadovoljeni “kriteriji moralnih vrijednosti”. A po tim kriterijima zle valja i kazniti, a kazna je često i okovati zločestoga u bačvu, i s visokoga brda ga zakotrljati.

U tom magičnom svijetu su i magični predmeti, kao, recimo, stolnjak koji najljepše poslastice daje, najbolja jela i pila, a koji se motivski javlja u više bajki. Tu je i jarac koji daje zlatne dukate, i štap što izubija onoga koga izubijati treba, kao u bajci *Išao sjevercu po brašno*. Magičnosti norveškoga kazivačkog prostora znade pridonijeti i čudna svirala, kao u bajci *Čuvar carskih zečeva*, ili pak kamen koji znade sve, i koji svojim znanjem igra presudnu ulogu u bajci *Guščarica Osica*, ili čarobni prsten, koji se motivski javlja u više različitih bajki, kao recimo u bajci *Dvori Soria Moria*, ili u bajkama *Tri godine služio bez plaće* i *Tri kraljevine u Bjelozemlji*... A odsiječe li se glava kakvoj životinji, mački, recimo, ili lisici, ili ždrebetu, ondje bi se odmah lijepo čeljade stvorilo, u pravilu princ, ili princeza! Mnogo štošta važnoga se opet u četvrtak događa, a onaj tko na nešto čeka, prije svega na pomoć i izbavljenje, u pravilu čeka "više od stotinu godina". I "svaka prava stvar u znaku je broja tri", kako se to kaže u bajci *Svijet drukčije i ne plaća*. Broj tri doista ima posebno, reklo bi se magično značenje u norveškoj bajci: tri su brata, sve se događa u tri dana, tripud se pokušava do nečega doći, tri su princeze...

U norveškim je bajkama počesto prisutan i motiv iscjeljenja, i to u raznim varijantama. Taj motiv nalazimo i u čudnoj bajci *Momak s burencem piva* u kojoj su, kroz dogovor i ugovor sa smrti (uz ugovor s đavolom, ugovara se, eto, i sa smrti), ispričane neke krupne istine o životu i ljudima. Motiv iscjeljenja je prisutan i u bajci *Zeleni vitez*, kao i u onoj pod naslovom *Za duhan ga prodao*, u čijoj je osnovi pak socijalna problematika, bolje reći misao o moralnim vrijednostima, odnosno o djeci, posebno onoj siromašnoj. "Nemoj nikad ponižavati siromašnu djecu. Nitko ne zna što od njih može postati, jer i djeca su ljudi, a pamet s rastom dolazi", završne su riječi te bajke.

Ako je suditi po broju zabilježenih varijanata, Norvežani su posebno voljeli bajku *Istočno od sunca, zapadno od mjeseca*, koja egzistira u 80 različitih varijanata, kao i bajku *Tri kraljevine u Bjelozemlji*, sa 78 varijanata, *Kari Drvenhalja*, sa 71 varijantom, *Muževa kći i ženina kći*, koja je poznata u 67 varijanata... To možda i nije bez razloga, ako se ima u vidu da te bajke afirmiraju pozitivne ljudske vrijednosti, srdačnost, suosjećanje, odanost, razbor, izdržljivost i ljubav, što je utjelovljeno više u ženskim likovima no u muškim.

Junak ili junakinja bajke pripada ovom svijetu, oko njega/nje se okupljaju druge ličnosti, u pravilu onaj koji postavlja određeni zadatak, potom dobri pomagači, ili kontrastne figure (kao, recimo, dva brata, ili oni koji su zavidni i htjeli bi na sve načine drugome napakostiti, ili pak lažni junaci), i napokon osobe koje bivaju spašene od junaka ili junakinje. Likovi se i ponavljaju, iz bajke u bajku, često pod istim imenom, kao braća Petar (Per), Pavao (Pål) i Ivan (Espen) Pepelko (Askeladden, onaj koji sjedi uz ognjište i po pepelu kopa, te mu i ime od toga dolazi, od norv. *aske* – pepeo). Središnje mjesto u galeriji likova zauzima upravo Pepelko (o njemu i kazuje najveći broj bajki, a najveći broj je i u ovom antologijskom izboru), koji šuti i drijema, po pepelu kopa, traži da mu dopuste da izvrši određeni zadatak, i onda zadatak besprijekorno i izvrši. On uvijek ima sreću uza se, nikad ništa ne uradi uzalud, ni njegovo čuđenje nije bezrazložno, o čemu lijepo kazuje bajka *Petar, Pavao i Ivan Pepelko*. Kao da je u njegovu liku personificirana nacionalna svijest u kojoj je odraz velike moralne istine da skromnost i strpljenje, prije ili kasnije, bivaju nagrađeni. Stoga nije čudo da

lik s takvim osobinama uvijek pobjeđuje, bez obzira na kakav sve prijezir ili ponižavanje, od strane onih ponosnih i nadmoćnih, a u biti beskarakternih, nailazio.

Bajka je kompozicijski uglavnom standardizirana. Uz karakterističan, dobro znan početak (“Bio jednom jedan...”), karakterističan je i završetak skoro svake norveške bajke gdje kazivač ukratko daje neki svoj sud ili komentar, a što je u pravilu vrlo duhovito, anegdotalno kazano. “Ondje se poslije svadba slavila, pilo se i veselilo, i to dugo, jer svatko to može, ako već ne može careve kćeri iz nevolje izbaviti; i ako se nisu u piću podavili, još su oni ondje, sjede, i jedu, i piju, i vesele se” – završetak je bajke *Tri carevne u plavom brdu*. Mnoge bajke završavaju upravo svadbenim veseljem, kao i bajka *Sedmero ždrebadi*, gdje je kazivač iskoristio priliku za svoj poosobljeni komentar, gledajući na stvar iz svoje uboške perspektive: “I ja sam bio tamo. Ali nitko za me i nije mario, te i ne dobih ništa doli jedne kriške, po njoj je maslac bio namazan. Nju sam ti ja na peć stavio, kruh mi je izgorio, a maslac se rastopio, i što mi je ostalo? – ma nikad za me ništa, pa to ti je.” Stoga nije bez razloga ni činjenica da je upravo kuhinja važno mjesto događanja u mnogim norveškim bajkama.

U bajci je, ustvari, sve važno, svaki detalj ima svoju funkciju; tu kao da i nema “praznog hoda”. U mnoštvu za bajku važnih elemenata, vrlo važan, ponegdje i glavni, nosivi element, je dijalog. U njemu je i određena dramatska tenzija, njime se priča počesto i odvija, zapliće se, i raspliće. Karakterističan, i za odvijanje priče vrlo važan, je dijalog u bajci *Zla žena*, kao i u veseloj bajci *Gudbrand s brijega*, a šaljiva bajka “*Dobar dan, čovječe!*” – “*Držalo za sjekiru*” od dijaloga je sva i sazdana. Ne treba posebno ni isticati posebnost i važnost jezika koji je, normalno, sav narodni, mada je za ovu antologiju korišteno izdanje prilagođeno današnjem norveškom standardnom jeziku (inače bi, za priređivača, zadatak bilo teško, ako ne i nemoguće, valjano izvršiti). Unoseći se, što je moguće više, i u određene jezične okolnosti, razmišljajući što učiniti kako bi prijevod najbolje korespondirao s izvornikom, priređivač je bio (čvrsto) odlučio da pojedine bajke, kao što je upravo gore spomenuta, prevede zapadnohercegovačkim dijalektom, odnosno jezikom svoga djetinjstva, jezikom svojih uspomena. Ali se, ipak, u zadnji čas odustalo od toga nauma. Kasnija “razložna sumnja” je bila jača od prvotne čvrste odluke!

Počesto su u norveškoj bajci i životinje akteri priča, i u takvim bajkama u pravilu progovara veliko (čovjekovo) životno iskustvo, uz prisuće i određenih moralnih poruka. Takve su bajke u kojima su samo životinje na sceni, kao recimo *Zec mladoženja*, *Pijetao i kokoš*, *Svinja i njezin način života*, *Kućni miš i poljski miš*, *Kokoš pošla u goru, da sav svijet ne bi propao*, *Pijetao i lisica*, *Medvjed i lisica*, uz mnoštvo drugih bajki gdje se životinje pojavljuju zajedno sa čovjekom. U takvim bajkama, gdje se životinje pojavljuju sa čovjekom, životinja znade izvući i deblji kraj. Kao da je za to “izvlačenje” debljega kraja “pretplaćena” lisica, kao u bajci *Medo Brakar*, ili u bajci zanimljiva naslova *Svijet drukčije i ne plaća*. Iz toga kruga posebno zanimljivom čini se bajka *Dobro urađeno a loše plaćeno* gdje čovjek lisicu za pruženu pomoć “nagrađuje” pustivši joj par najljućih od svojih ljutih pasa. “Imaju pravo stari koji rekoše da dobro urađeno biva lošim plaćeno! A istina je i ovo što vidim, da rod je rodu najgori!”, mudro moralizira lisica dok bježi pred razjarenim psima.

Mnogi likovi u bajci su bezimeni; spominju se tek kao car, carica, mačeha, brat, sestra, princ i princeza, vojnik, kapetan, svećenik, zvonar, starac i starica, sin i kći, kuharica, kovač... I svi su oni tipski dani, kao dobri ili zli, lijepi ili ružni. Bajka ne poznaje postupak nijansiranja; tako je, recimo, siromašna muževa kći dobra i vrijedna, dok je ženina kći ružna i lijena, usprkos bogatstvu i raskoši (ili možda upravo zbog toga?). Car u norveškoj bajci je, u pravilu, krupan veleposjednik, simpatičan, ponegdje naivan, pa i glup, kao recimo u bajci *Pejk*. Za razliku od cara, njegovi činovnici su listom negativne ličnosti, posebno svećenik i poreznik, kao u bajci *Svećenik i zvonar*, ili pak *Svećenikova majka*, odnosno *Vrag i poreznik*.

A tek trol! To strašno norveško mitsko biće pojavljuje se u mnogim bajkama, i on kao takav daje nemalu posebnost toj norveškoj kazivačkoj tvorevini. Gdje je trol, tu je uglavnom i mač, koji valja podići i njime zamahnuti, i trolu odsjeći glavu (ili glave). Tu je obavezno i napitak koji snagu daje (inače kako podići trolov mač?), a i ugrabljene princeze su tu koje trolu glavu/glave biskaju, a koje junak treba izbaviti. Čovjeka trol osjeti po mirisu njegove krvi, ili kosti (koju, kao po nekom pravilu, gavran tobože kroz dimnjak ispusti). Trol je i naivno i glupo biće, i uvijek ga čovjek nadmudri – i u natjecanju snage, a posebno pameti. “Lakovjeran poput trola”, misao je izrečena u jednoj bajci, a koja jasno determinira čovjekov odnos spram toga mitskog bića. Tako je i u bajci *Pepelko i trol jeli za okladu* koja je, kao nijedna druga, registrirana u čak 121 varijanti! Ta popularna narodna tematika ima korijene i u antici, i u staronordijskoj mitologiji, ali ipak je europski sjever njezino središnje područje. Toj grupi pripada i bajka *Mačka s planine*, poznata u 64 varijante, koja kazuje i o tradiciji srednjovjekovnoga hodočašća u Skandinaviji.

Norveški bajkoviti svijet inspirativno je i poticajno djelovao na mnoge stvaraoce, kako na, normalno, pisce (slučaj, između ostaloga, Ibsena i njegova *Peer Gynta*), ili na glazbenike, filmske stvaraoce, tako i na likovne umjetnike. Dokaz tome su i likovni prilozi zastupljeni u ovoj antologiji. Vjerujem da knjizi posebnu draž daje upravo njeno likovno obogaćenje, originalni crteži jednoga Th. Kittelsena, Erika i Dagfina Werenkiolda, Pera Krohga, Henrika Sørensen, i drugih, sve odreda norveških likovnih majstora koji su svojim djelom, svaki na svoj način, obilježili norvešku likovnu umjetnost prošloga stoljeća. Stoga se sa sigurnošću može reći da, uz čitalački, knjiga *Istočno od sunca, zapadno od mjeseca* pruža i lijep likovni ugodaj.

Na kraju bih se zahvalio svima koji su, na bilo koji način, pridonijeli nastanku i oblikovanju ove knjige. Kao što ni Pepelko nije mogao bez dobrih pomagača, tako ni posao na realizaciji jednoga ovakvog projekta nije mogao bez njih, dobrih i susretljivih. Hvala, u Sarajevu, prof. Đenani Buturović na dragocjenim savjetima, na ispoljenoj brizi i podršci, kao i Željku Ivankoviću na, kao i uvijek, velikom trudu i pomoći. Sjajno je bilo, u Oslu, u ovome poslu uza se imati Vidu Ognjenović, kao i Jona Kværna, uvijek spremne da pomognu, i na tome im se neizmjereno i zahvaljujem. Hvala dobrim pomagačima, također u Oslu, u Norveškom savjetu za kulturu (Norsk kulturråd), u Ministarstvu vanjskih poslova (Det kongelige Utenriksdepartement), u izdavačkoj kući Gyldendal, i u NORLI (Norwegian Literature Abroad), koji se redom zovu Mari Finess, Ole Jacob Bull, Marianne Wimmer, Arild Moberg Sande, Eva Lie Nielsen, Elisabet W.

Middelthon i Per Øystein Roland. I, naravno, posebnu zahvalnost upućujem prof. Sveinu Mønneslandu, pročelniku slavističke katedre u Oslu, od kojega je sve to i krenulo (“uzmi bajke, bilo bi zanimljivo, tamo je norveška duša”, znao bi reći) i koji je, poticajno, stalno bio tu, od početka pa do kraja, pomažući i nemalo utječući na izgled i karakter ove knjige. Svi oni su, svatko na svoj način, ispisali upravo jednu veliku bajku, bajku najveće antologijske vrijednosti! Te ću se bajke uvijek rado sjećati.

U Oslu, listopada 2003.

Munib Delalić

PEJK

Nekoć neki muž i žena imali blizance, sina i kćer, i oni su bili toliko slični da su se samo po odjeći mogli razlikovati. Dječaka su zvali Pejka. Bio je od male pomoći dok su roditelji bili u životu, nizašto on nije bio stvoren već da ismijava ljude, i bio je tako vragolast – nikome živa mira nije dao.

A kad su roditelji umrli, postao je još gori. Ni o čemu on brigu nije brinuo, samo je rasipao ono što je iza roditelja ostalo. Sestra se trudila i o kući brinula koliko je mogla, ali nije koristilo, te mu je ona naposljetku kazala da je ludost to što radi, da nikakve koristi od njega nema.

“Od čega ćemo živjeti kad ti sve uludo potroši?” – upita ona.

“Pa, nekog ću nasamariti”, odgovori Pejk.

“Ne znam hoćeš li moći, Pejče”, kaza sestra.

“Pokušat ću”, uzvratila Pejk.

A onda je došao kraj svemu, i ništa više nisu imali. Pejk se zaputio od kuće, i išao je dugo, sve dok ga put do carskih dvora nije doveo. Ondje je na trijemu stajao glavom car.

“Gdje si to naumio danas, Pejče?” – upitao je car kad ga je spazio.

“Evo idem ne bih li nekoga nasamariti”, odgovori Pejk.

“Bi li mogao mene nasamariti?” – upita car.

“Ne bih, zaboravio sam svoje čarobne štapiće, ostali su mi kod kuće”, uzvratila Pejk.

“Zar ne možeš otići po njih?” – upita car. “Baš imam želju vidjeti jesi li takav vragolan kao što se priča.”

“Ne mogu ti ja hodati”, njemu će Pejk.

“Posudit ću ti konja i sedlo”, kaza car.

“Ne znam jahati”, uzvratila Pejk.

“Podići ćemo te”, kaza car, “tã možeš valjda nekako na konju visjeti.”

Pejk se počeo po glavi, kao da će skloniti čuperak sa čela, te ga ovi podigoše. Sjeo je nekako klataći se tamo-amo pred carem koji se, gledajući ga, do suza smijao, jer takvoga viteza na konju nikad nije vidio. No, čim je Pejk u šumu zašao, i car ga više nije mogao spaziti, ispravio se on u sedlu kao da je za

nj bio prikovan, te odjahao put grada, brzo, kao da je sve živo pokrao. A kad je onamo došao, prodao je i konja i sedlo.

Za to se vrijeme car gore-dolje ushodao željno iščekujući da se Pejk dogega sa svojim čarobnim štapićima, ponekad bi se i nasmijao pomislivši kako je jadno izgledao dok je na konju sjedio i klatarao se poput kakve poveće vreće, ne znajući za što bi se prihvatio. Ali, oduljilo se, a od Pejka ni traga ni glasa. Na kraju je car razabrao da je nasamaren i za konja i za sedlo, iako Pejk nije imao čarobne štapiće uza se. A tad je druga pjesma nastala, jer car se naljutio i krenuo da ga pogubi.

Ali Pejk je doznao da će on doći, te je sestri kazao da na ognjište objesi lonac s malo vode. Čim je car na vrata ušao, skinuo je Pejk lonac s vatre, te s njim na panj, a onda na panju kašu zakuhao.

Car je gledao, i toliko se čudio, da je zaboravio zašto je došao.

“Što tražiš za taj lonac?” – upita car.

“Ne mogu se od njega rastati”, odgovori Pejk.

“Zašto ne možeš?” – upita car. “Platit ću ti.”

“On me pošteđuje i muke, i para, i šumskoga najma, i plaćanja drvosječi, i odvoženja, i dovoženja”, uzvratila Pejk.

“U redu, dat ću ti stotinu talira”, kaza car. “Nasamario si me za konja i sedlo, znaš. Ali sve ti je oprošteno ako dobijem lonac.”

“Dobro, evo ti lonac”, reče Pejk.

Kad se car vratio kući, pozvao je goste na gozbu. Hranu je naumio skuhati u novom loncu, te ga je uzeo i na pod stavio. Gosti su pomislili da s carem nešto nije u redu, ushodali su se, i jedni druge gurkali, i smijali mu se, a car se uskokodakao hodajući oko lonca:

“Da, da, samo malo! Da, da, samo malo, sad će on prokuhati!”

Ali ništa nije prokuhalo. Caru je tad postalo jasno da je Pejk imao svoje čarobne štapiće uza se i da ga je još jednom nasamario, te je *krenuo* da ga pogubi.

Kad je car stigao, Pejka je kraj staje zatekao.

“Zar nije prokuhalo?” – javi se Pejk.

“Ne, nije”, uzvratila car, “ali zato ćeš ti sad za sve platiti!”

To kaza, te se za nož maši.

“Moraš mi vjerovati”, zavapi Pejk, “to je stoga što panj nisi uzeo!”

“Zar da povjerujem da me opet ne lažeš?” – uzvratila car.

“Lonac mora na panju stajati”, kaza Pejk. “Ne kuha bez njega.”

“I što tražiš za njega?” – upita car.

“Cijena mu je tri stotine talira”, odgovori Pejk. “Ali, jer je za tebe, neka bude dvije stotine.”

Car je uzeo panj i krenuo kući. Pozvao je potom goste na gozbu, i lonac na panj nasred dvorane stavio. Gosti pomisliše da je on i glup i lud, hodali su i ismijavali ga, dok je on kokodakao i kokodakao, ushodavši se oko lonca:

“Neka malo, sad će prokuhati, samo što nije!”

Ali ni na panju ne bijaše ništa drukčije negoli je i na podu bilo.

Car je razabrao da je i taj put Pejk iskoristio svoje čarobne štapiće. Stao je od bijesa kose čupati, te je pohitao da ga pogubi; ovaj put ga neće poštedjeti, ma što kazao!

No, Pejk je bio pripravan dočekati ga. Zaklao je ovna, uzeo njegov burag, i sestri ga u njedra stavio, podučivši je sve što će reći.

“Gdje je Pejk?” – povika car s vrata.

Bio je tako bijesan da mu je glas podrhtavao.

“On vam je tako slab da se ni pomaknuti ne može”, uzvratila sestra. “Malo je prilegao.”

“Probudi ga!” – naredi car.

“Ne smijem, on je strašno ljutit!” – kaza ona.

“Ja sam još ljući!” – uzvratila car. “I ne probudiš li ga smjesta, ja ću...”

Te se car za nož maši.

“Ne, zaboga, sad ću ga probuditi!” – zavapi ona i u sobu pohita.

Ali Pejk se u krevetu naglo okrenuo, izvukao je mali nož, i sestru po onom buragu zaparao, te joj je iz prsa mlaz krvi šiknuo, i ona je na pod pala kao da je mrtva.

“O koji si ti vrag, Pejče!” – uzviknu car. “Pa ti sestru svoju pogubi, i to pred samim carem, na njegove carske oči!”

“Ništa se neće desiti lešu sve dok je ovan preda mnom!” – kaza Pejk.

Izvukao je oinov rog i u njega puhnuo. A kad je nevjestin ples zasvirao, i sestri se s rogom primakao, ona je smjesta oživjela.

“Neka me dragi Bog od tebe sačuva, Pejče!” – krstio se u čudu car. “Pa zar možeš ljude i ubijati i ponovo ih oživjeti?”

“A što ne bih mogao?” – uzvratila Pejk. “Pogubit ću svakog tko mi se približi, jer sam tako prijek i opak, zar ne vidiš?”

“I ja sam prijek i opak!” – dočeka car. “Daj mi taj rog! Dat ću ti stotinu talira za nj, i oprostiti ću ti što si me za konja nasamario, i podvalio mi za lonac, i panj, i za sve skupa.”

Pejku ne bijaše milo od roga se rastati, ali pošto se radilo o caru, pristao je.

Tako je car dobio to što je tražio, te je pohitao svojim dvorima najbrže što je mogao. Čim je onamo stigao, poželio je rog isprobati.

Posvađao se s caricom i najstarijom kćeri, svašta im je izgovorio, a kad su mu *one* istom mjerom uzvatile, najednom je izvukao nož i usmratio ih, dok su ostali u strahu iz dvorane pobjegli.

Car se neko vrijeme gore-dolje ushodao, govoreći kako se lešu ništa neće desiti sve dok je ovan u *njemu*, a i drugo je govorio, onako kako je to i Pejko činio, a onda je rog izvadio i u nj puhnuo. I puhao je car, iz sve snage se upinjući, i taj dan, i sutradan, ali uzalud; nije u njih život vratio. Bile su mrtve, i ostale su mrtve, i carica i kći, te ih je morao sahraniti, i za pomen se pobrinuti, i zadušno pivo popiti.

Potom se opet Pejku zaputio hoteći ga pogubiti. Ali ovaj je imao svoje doušnike, saznao je da će car stići, stoga je sestri kazao:

“Sad ćemo zamijeniti ruho, a onda ćeš ti svojim putem otići, sa sobom ćeš ponijeti sve što imamo.”

Ona je tad s bratom ruho zamijenila, i spakirala se, te je odjurila što je brže mogla, a ondje je Pejk sam u djevojačkim haljinama ostao.

“Gdje je onaj Pejk?” – povika car, ušavši bijesno na vrata.

“Otišao vam je on svojim putem”, odgovori onaj što je sjedio u sestrim haljinama.

“Da je ovdje, sad bih ga pogubio!” – kaza car. “Takav nitkov ne treba da živi!”

“On vam ima svoje doušnike, znao je da će car doći da ga pogubi, jer je čarao čarobnim štapčićima i nasamario ga, a mene je jadnu ovdje ostavio, i bez hrane i bez novaca”, izusti Pejk.

Načinio se on tako umiljatim i finim, kao kakva curica.

“Pođi ti sa mnom do dvora”, kaza car, “ne vrijedi ti samoj ovdje sjediti i gladovati.”

Ovaj je jedva dočekao, te je s carem dvorima krenuo.

Ondje ga je car učio svemu i svačemu, držeći ga kao svoju rođenu kćer. Bilo je kao da car opet ima tri kćeri, jer je momak Pejk i krojio, i šio, i pjevao, i igrao se s njima; bio je s njima od ranog jutra do kasno uvečer.

Nakon stanovitog vremena, eto ti onamo nekog carevića, u prošnju došao.

“Imam tri kćeri”, kaza mu car, “odaberi koju ti srce želi.”

Bilo mu je dozvoljeno da gore u sobu za šivanje ode i s njima razgovara, i tako ih upozna. Njemu se najviše Pejk svidio, te mu je u krilo svileni šal bacio. Potom se za svadbu spremalo, kuhalo se i peklo. Domalo je i njegova rodbina došla, i pratnja carska, te su i svadbena veselje načinili. Ali, kad je bilo vrijeme počinka te prve svadbene noći, Pejk se nije usudio ondje dulje ostati te je pobjegao; nevjestu nitko nije mogao naći. No uto se zbilom nešto još gore: obje su carevne naglo dobile trudove, i iznenada su na svijet dva princa donijele, te su se svatovi morali kućama razići, i to upravo kad se svadbena veselja zahuktalo.

Car je bio i žalostan i bijesan, čudom se čudio kako se to moglo desiti.

“Tu li si ti, Pejče?” – ogласi se car.

Potom je na konja sjeo i s dvora izjahao; ondje mu je bilo odveć pusto i tužno. Ali kad je u polje zašao, ugledao je Pejka; na kamenu je sjedio i na sviralu svirao.

“Tu li si ti, Pejče?” – ogласi se car.

“Kao što vidiš. A gdje bih drugdje bio?” – uzvрати Pejk.

“Debelo si me nasamario više puta”, kaza car. “No, dođi sad, idemo na dvore da te pogubim!”

“Kad je već tako”, izusti Pejk, “a što ću, ako nema druge, da pođemo.”

Čim su na carske dvore stigli, dovukli su bačvu i u nju Pejka ugurali, a kad su s tim završili, ispeli su ga na neko visoko brdo. Tu je on imao tri dana ležati i razmišljati o onome što je učinio, a onda će ga k fjordu gurnuti.

Trećega dana onuda je naišao neki bogat čovjek, upravo dok je Pejk u bačvi pjevušio:

“Nebeskomu carstvu, carstvu nebeskom poći ću ja, i caru našem, caru našem nikad neću doći ja...”

Kad je to čovjek čuo, upitao ga je što traži da on na njegovo mjesto dođe.

“Mnogo će te doći”, javi se Pejk, “jer nema prijevoza do carstva nebeskog svaki dan.”

Čovjek bijaše voljan dati mu sve što ima, te je otvorio dno i u bačvu se umjesto Pejka uvukao.

“Sretan ti put!” – kaza car, vjerujući da je Pejk unutra. “Sad ćeš odjuriti do fjorda brže nego zapregom irvasa, dosta mi je tebe i tvojih čarobnih štapića!”

Bačva nije prešla ni pola brda, a već se u paramparčad razbila; ništa nije ostalo ni od nje ni od onoga koji je u njoj bio.

Ali kad se car na dvore vratio, Pejk je već ondje bio, sjedio je na pragu i na svojoj svirali svirao.

“Tu si, Pejče?” – ogласi se car.

“Tu sam, a gdje bih drugdje bio?” – uzvрати Pejk. “Mogao bih ovdje kuću iznajmiti, za sve konje, i sve blago, i novce koje imam.”

“Gdje sam te to gurnuo da si toliko bogatstvo stekao?” – u čudu će car.

“Gurnuo si me u fjord, a gdje drugdje”, odgovori Pejk. “A kad sam na dno došao – Bože, koliko je toga tamo bilo! I konja, i krava, i zlata, i sveg blaga, čitava krda i gomile velike kao kuća!”

“Što tražiš da me istim putem gurneš?” – upita car.

“Ma nećemo više trgovati!” – odgovori Pejk. “Ti nećeš ništa od mene, te ni ja neću ništa od tebe!”

Potom je cara u bačvu ugurao, i niz stranu ga zakotrljao, a kad ga je besplatno niz brdo prevezao, carskim se dvorima zaputio.

Ondje je najmlađu carevu kćer oženio, i svadbu načinio. Poslije je upravljao carevinom, ali sakrio je svoje čarobne štapiće, i to dobro, tako da nitko više o njemu ništa nije ni čuo, niti je tko za momka Pejka pitao, već samo za *cara samog*.

PALAČINKA

Bila nekoć neka žena koja je imala sedmero gladne djece, te im je palačinke pravila. Bijaše to palačinka od mlijeka netom oteljene krave; u tavi je ona narasla, i baš je povelika i naočita bila. Dječica su uokolo stajala, a djed sjedio i gledao.

“Daj mi malo palačinke, majko, tako sam gladan”, zamoli jedno dijete.

“O, draga”, kaza drugo.

“O, draga i mila”, čulo se treće.

“O, draga i mila i lijepa”, zamoli četvrto.

“O, draga i lijepa i mila i slatka”, kaza peto.

“O, draga i lijepa i dobra i mila i slatka”, šesto će dijete.

“O, draga i lijepa i dobra i slatka i mila i najdraža”, zamoli sedmo.

I tako su molili da dobiju palačinku svi skupa, sve jedno ljepše od drugoga, jer bili su tako gladni i dobri.

“Ma sačekajte malo, djeco moja, dok se ne prevrne”, kaza ona – dok je ne prevrnem, htjela je reći – “tad ćete dobiti palačinku, svi skupa. Gle kako je debela i naočita!”

Kad je palačinka to čula, uplašila se, i iznenada sama od sebe prevrnula, hoteći van iz tave. Ali sad je na drugu stranu pala, i kad se malo i s te strane ispekla i čvršća postala, na pod je skočila i poput točka se kroz vrata i dalje niz cestu otkotrljala.

“Hej, ti!” – žena će za njom, pohitavši s tavom u jednoj ruci i kutlačom u drugoj; potrčala je što je mogla brže, a djeca za njom, i djed na kraju šepuckajući.

“Hej, stani! Uhvati je, daj, brzo!” – vrištali su, trčeći jedno za drugim, hoteći je doći i uhvatiti. Ali palačinka se kotrljala i kotrljala, i iznenada, bila je tako daleko da je više nisu mogli vidjeti – jer palačinka bijaše vještija na nogama negoli svi oni skupa.

Jedno se vrijeme ona kotrljala, a onda susrete nekog čovjeka.

“Dobar dan, palačinko!” – pozdravi čovjek.

“Pomož’ bog, čovječe-veseljače!” – uzvрати palačinka.

“Draga palačinkice, ne kotrljaj se tako brzo, stani malo da te pojedem!” – kaza čovjek.

Palačinka je na pod skočila i poput točka se kroz vrata i dalje niz cestu otkotrljala.

“Kad sam pobjegla ženi-sjeni, star-djedici, i sedmorici malih-gladnih-drekavih, pobjeći ću i tebi, čovječe-veseljāče!” – uzvratila palačinka, te se otkotrljala dalje i do kokoši dokotrljala.

“Dobar dan, palačinko!” – pozdravi kokoš.

“Dobar dan, kokice-nesilice!” – uzvratila palačinka.

“Draga moja palačinkice, ne kotrljaj se tako brzo, stani malo da te pojedem!” – zamoli kokoš.

“Kad sam već pobjegla ženi-sjeni, star-djedici, sedmorici malih-gladnih-drekavih i čovjeku-veseljaku, i tebi ću, kokice-nesilice!” – odgovorila palačinka, i otkotrljala se poput točka niz cestu.

Onda naiđe na pijetla.

“Dobar dan, palačinko!” – pozdravi pijetao.

“Dobar dan, pijeveče-sijevče!” – pozdravi palačinka.

“Draga moja palačinko, ne kotrljaj se tako brzo, stani malo da te pojedem!” – kaza pijetao.

“Kad sam pobjegla ženi-sjeni, star-djedici, sedmorici malih-gladnih-drekavih, čovjeku-veseljaku, kokici-nesilici, pobjeći ću i tebi, pijeveče-sijevče!” – uzvratila palačinka, te se nastavi kotrljati što je brže mogla.

I dugo se ona kotrljala, da bi potom patku sreća.

“Dobar ti dan, palačinkice!” – pozdravi patka.

“Dobar dan, patkice-slatkice!” – pozdravi palačinka.

“Draga moja palačinkice, ne kotrljaj se tako brzo, stani malo da te pojedem!” – reče patka.

“Kad sam već pobjegla ženi-sjeni, star-djedici, sedmorici malih-gladnih-drekavih, čovjeku-veseljaku, kokici-nesilici, pijevcu-sijevcu, mogu i tebi, patkice-slatkice!” – kaza palačinka, i otkotrlja se najbrže što je mogla.

I dugo se, dugo kotrljala, a onda susrete gusku.

“Dobar dan, palačinko!” – pozdravi guska.

“Dobar dan, guščice-puščice!” – kaza palačinka.

“Draga moja palačinko, ne kotrljaj se tako brzo, stani malo da te pojedem!” – zamoli guska.

“Kad sam već pobjegla ženi-sjeni, star-djedici, sedmorici malih-gladnih-drekavih, čovjeku-veseljaku, kokici-nesilici, pijevcu-sijevcu, patkici-slatkici, i tebi ću, guščice-puščice!” – njoj će palačinka, te se otkotrlja dalje.

Nakon što se podugo kotrljala, srela je gusana.

“Dobar ti dan, palačinkice!” – pozdravi gusan.

“Dobar dan, gusane-rusane!” – pozdravi palačinka.

“Draga moja palačinkice, ne kotrljaj se tako brzo, stani malo da te pojedem!” – lijepo zamoli gusan.

“Kad sam pobjegla ženi-sjeni, star-djedici, sedmorici malih-gladnih-drekavih, čovjeku-veseljaku, kokici-nesilici, pijevcu-sijevcu, patkici-slatkici, guščici-puščici, pobjeći ću i tebi, gusane-rusane!” – uzvratila palačinka, te se otkotrlja što je brže mogla.

I kotrljala se, dugo, dugo, a onda je svinju srela.

“Dobar dan, palačinko!” – pozdravi svinja.

“Dobar dan, svinjice-slatka-dinjice!” – reče palačinka, i nastavi se kotrljati najbrže što je mogla.

“Stani malo!” – svinja će za njom. “Nema potrebe da tako juriš, možemo skupa kroz šumu. Tamo ti nije baš sigurno, znaš!”

O-ho, možda u tome i ima nešto, pomisli palačinka te pristane.

I pošli su skupa, da bi na kraju do nekog potoka stigli. Svinja je na svom salu zaplivala, ko od šale. Ali palačinka nije mogla na drugu stranu.

“Sjedni mi na njušku!” – reče svinja. “Ja ću te prebaciti.”

Palačinka tako i učini.

“Njof-njof!” – kaza svinja i pojede palačinku u jednom zalogaju. I pošto nema palačinkice, nema više ni nabrajalice.

GUŠČARICA OSICA

Bio jednom neki car koji je imao tako mnogo gusaka da mu je trebala djevojka koja će samo na njih paziti. Toj djevojci ime bijaše Ose, a zvali su je Guščarica Osica.

Jednom je tako princ od Engleske krenuo u svijet ne bi li sebi nevjestu našao, i na putu je sreo djevojku Osu.

“Tu si, Osice?” – javi se princ.

“Evo jesam, sjedim, štopam i krpam, na princa od Engleske danas čekam”, njemu će Osica.

“Njega ti nećeš dočekati!” – kaza princ.

“Ako ga hoću, i dobit ću ga!” – uzvratila Osica.

Odaslani bijahu slikari u sve zemlje i sva carstva da *naslikaju* najljepše princeze, kako bi među njima princ svoju buduću odabrao. Jedna od njih mu se posebno svidjela, te je po nju i otišao s namjerom da je za ženu uzme, i bijaše veseo i sretan kad mu je ona postala dragana. No, princ je imao nekakav kamen, koji mu je pokraj postelje stajao, a koji je sve znao. Kad je ta princeza došla, Guščarica Osica joj kaza da, ako je imala ljubavnika otprije, ili ako nešto krije što princ ne bi smio znati, ne smije nikako prijeći preko kamena koji mu pokraj postelje stoji.

“On će mu sve o tebi reći!” – kaza joj ona.

Kad je to princeza čula, tuga ju je obuzela, možeš misliti. Ali ona se dosjetila, te je Osu zamolila da ova umjesto nje princu uvečer u ložnicu ode, a čim on zaspi, da njih dvije zamijene mjesta, i tako će ujutro on pokraj sebe imati onu pravu.

Što dogovorile, to i učinile.

Kad je Guščarica Osica došla i na kamen nagazila, princ upita:

“Tko se to u moju ložnicu penje?”

“Čista i prava djevica!” – odgovori kamen.

Tad oni legoše da spavaju.

No, kad je noć poodmakla, došla je ona princeza i legla umjesto Ose.

Ujutro, kad su ustali, opet princ upita kamen:

“Tko to iz moje ložnice ustaje?”

“Jedna što je tri ljubavnika imala!” – odgovori kamen.

Kad je princ to čuo, nije ju htio za ženu uzeti, budi siguran, već ju je kući poslao, a umjesto nje neku drugu draganu našao.

Pošavši njoj u posjet, opet je na putu Guščaricu Osicu sreo.

“Tu si ti, Guščarice Osice?” – oglasi se princ.

“Jesam, tu sam, sjedim, i štopam, i krpam, i na princa od Engleske danas čekam”, uzvratila Ose.

“Njega ti nećeš dočekati!” – kaza princ.

“Ako ga hoću, i dobit ću ga!” – reče Ose.

Ali i s tom je princezom bilo isto kao i s onom prvom, s tom razlikom što je kamen, kad je ona ujutro ustala, kazao da ih je *ova* imala šestoricu. Tako ni nju princ nije htio za ženu uzeti, te je i nju s dvora otjerao. Potom je princ odlučio još jednom pokušati pronaći neku koja je čista i prava. Tražio je posvuda, u zemljama mnogim, dok nije našao jednu koja mu se svidjela.

Kad joj je pošao, opet je na putu Guščaricu Osicu sreo.

“Tu si, Guščarice Osice?” – javi se princ.

“Evo jesam, sjedim, i štopam, i krpam, i na princa od Engleske danas čekam”, kaza Ose.

“Njega nećeš dočekati!” – uzvratila princ.

“Ako ga hoću, i dobit ću ga!” – kaza Osica.

Kad je princeza stigla, i njoj je Guščarica Osica kazala sve ono što je rekla i onim dvjema prije nje: ako je imala ljubavnika, ili ako ima nešto što princ ne bi smio saznati, onda ne smije stati na kamen koji princu pokraj postelje stoji.

“On princu sve kaže!” – njoj će Ose.

Nato se princeza silno ražalostila. Ali i ona se, kao i one dvije prije nje, dosjetila što će, te je zamolila Osu da umjesto nje pođe, i uvečer s princem legne, a kad on zaspi, da njih dvije zamijene mjesta, i tako će on, kad zora zabijeli, pokraj sebe imati onu pravu.

Tako i učiniše.

Kad je Guščarica Osica došla i na kamen nagazila, princ upita:

“Tko se to u moju ložnicu penje?”

“Čista i prava djevica!” – odgovori kamen.

Tako oni u postelju legoše. Ali, kad je bilo kasno uvečer, princ je Osi na prst prsten stavio; bio je on tako tijesan da ga ona više nije mogla skinuti. Princ je, naime, razabrao da se nešto čudno događa, te je naumio obilježiti *onu* koja je bila prava, kako bi je kasnije mogao prepoznati. Kad je princ zaspao, došla je princeza i Osu u guščarnik otjerala, te je umjesto nje pokraj princa legla.

Ujutro, kad su iz postelje ustali, princ upita:

“Tko to iz moje ložnice ustaje?”

“Jedna koja je deveticu imala!” – odgovori kamen.

Guščarica Osica.

Kad je princ to čuo, razbjjesnio se i smjesta je otjerao.

A onda je kamen upitao kako je moguće da su to one iste princeze koje su mu u ložnicu dolazile; pa on to nikako ne može shvatiti!

Tad je kamen sve potanko ispričao kako je bilo, kako su ga princeze nasamarile, jer je umjesto njih Guščarica Osica njemu u postelju dolazila.

Princ se htio u to i uvjeriti, te se zaputio k njoj koja je carske guske čuvala, da vidi je li joj prsten na prstu.

Ako je prsten kod nje, onda je najbolje nju uzeti za caricu, mislio je.

A kad je dolje sišao, odmah je spazio da joj je jedan prst zamotan, te ju je o tome i upitao.

“Ružno sam se posjekla”, odgovori Osica.

On htjede vidjeti, no Ose nije htjela krpu skinuti. On je uhvati za prst, a Ose ruku k sebi povuče. Uto je krpa s prsta spala, te je on odmah svoj prsten prepoznao.

Princ je tad nju do dvora poveo, i tu joj najljepše ruho dao, te su i svadbu proslavili.

Tako je Guščarica Osica ipak dobila princa od Engleske, i to samo zato jer ga je ona i htjela dobiti.